

ВПЛИВ ВОЄННИХ ВИТРАТ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Тези висвітлюють дослідження впливу воєнних витрат на економіку України.

Ключові слова: економіка, війна, бюджет, доходи, податки, ВВП, міжнародна фінансова допомога.

Abstract

Theses highlight the study of the impact of military spending on the economy of Ukraine.

Keywords: economy, war, budget, income, taxes, GDP, international financial aid.

Вступ

Вартість збитків і втрат від російської агресії вже сягають рекордних величин, а падіння реального ВВП в Україні є більш глибоким, ніж у більшості країн, які мали досвід збройних конфліктів. У той же час Україні вдалося утримати макрофінансову стабільність і залучити значні обсяги міжнародної допомоги, що позитивно впливатиме на перспективи поствоєнного відновлення [1].

Основна частина

Вплив російського вторгнення на економіку України має багато проявів. Головний прояв – це прямі втрати (близько 20% довоєнної території є непридатними для ведення будь-якого бізнесу), населення (близько 20% людей покинули Україну, значна частина втратила можливість заробляти) та капіталу (майна та виробничих потужностей). Вплив цього фактору можна оцінити у 20-25%. Другий прояв – це розрив виробничих ланцюжків та традиційних ланцюжків постачання/експорту продукції, який у 2022 році зупинив цілі галузі (тут вплив можна оцінити у 15-20% в перші місяці війни, але наразі його вплив суттєво зменшився, десь до 5-10%). Третій – це психологічний вплив, тобто збільшення безпекових ризиків, яке враз змінило поведінку не лише українців, а і їхніх іноземних партнерів [2].

Військова агресія росії проти України викликала масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, принесла людські жертви та соціальні втрати. Війна призвела до скорочення робочих місць і доходів, зменшення купівельної спроможності і обсягів накопичених активів. У 2022 році національна економіка втратила 29,2% реального ВВП, а 13,5 млн. осіб змушені були покинути свої домівки. Більше 7 млн осіб опинилися за межею бідності, а рівень бідності сягнув 24% населення. Експерти Світового банку і Єврокомісії оцінюють пошкодження від війни в Україні в період з 24 лютого 2022 р. до 24 лютого 2023 р. в сумі 134,7 млрд доларів, а потреби у відновленні – 410,6 млрд доларів [1].

Повномасштабне вторгнення критично вплинуло на економіку України, що проявляється в різних аспектах. Одним зі значних наслідків є загальне зростання цін на певні товари та послуги й інфляція. Вплив війни на ціноутворення є складним процесом, який варіюється залежно від багатьох факторів, основні з яких це: зниження виробництва, порушення постачання, зростання попиту на безпеку, зниження довіри (війна створює невизначеність та ризик для бізнесу та інвесторів) та замінування територій. В українській економіці відбулася і низка інших змін, зокрема напередодні початку повномасштабної війни, 23 лютого 2022 року, курс долара в Україні становив 28,98 грн, євро – 32,9 грн. Станом на 11 липня 2023 року курс долара на рівні 36,56 грн, євро – 40,06 грн. За інформацією “Консалтингової групи А-95”, літр бензину “А-95” станом на 23 лютого 2022 року коштував 35,48 грн/л. Станом на 11 липня 2023 року його вартість становить 47,92 грн/л, тобто за час вторгнення

відбулося подорожчання бензину на 35% у середньому. Ціни на природний газ для населення, централізоване опалення, холодне водопостачання та водовідведення не підвищувалися [3].

Непростою досі залишалася ситуація в енергетиці. Ворог продовжує пошкоджувати енергетичні потужності України. Ще більший цей відсоток в сегменті вугільної генерації. Фактично кожен ТЕС агресор по кілька разів атакував ракетами та дронами, а у прифронтових районах впритул обстрілював з РСЗВ і артилерії. Також Україна втратила доступ до більшості потужностей сонячної та вітрової генерації, що сконцентровані саме на територіях, які наразі утримує ворог [4]. Енергетичний сектор з жовтня 2022 року був головною мішенню. Експорт електроенергії впав більш ніж на 90% як наслідок атак на енергетичну інфраструктуру. Сільське господарство та ІТ залишаються відносно стабільними експортно орієнтованими галузями, що краще змогли адаптуватися до нових умов, при цьому зміцнивши свою роль в експорті - їхні частки в загальному експорті зросли з 34% до 41% і з 8% до 12% відповідно [5].

Сьогодні Україна витрачає абсолютно весь внутрішній ресурс на війну. 100% податків, які платять бізнес і громадяни, ідуть на забезпечення потреб сил безпеки й оборони. Причому 2/3 оборонних витрат – зарплати військовим і 1/3 – оснащення армії (техніка, зброя, боєприпаси). Решту видатків (медицину, соцзахист, освіту) ми покриваємо завдяки фінансовій допомозі від партнерів (ЄС, США, МВФ й інших). Ця допомога приблизно дорівнює тому, що ми самі заробляємо.

Згідно з ухваленим бюджетом на 2024 рік, доходи держави становитимуть 1,768 трильйона гривень, видатки – 3,355 трильйона гривень. Отже, Україні не вистачає на покриття всіх витрат майже стільки ж, скільки вона має заробити у 2024 році. У державному бюджеті є три основних джерела: податки, військові облігації й зовнішня допомога. Головним для наповнення державного бюджету є податок на додану вартість (ПДВ), його сплачує кожен українець, коли купує товари чи послуги. ПДВ – це близько двох третин усіх податкових і митних надходжень. Також вагомими джерелами казни є: акцизний податок, який встановлюється на алкоголь, тютюн, пальне, автомобілі; податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), який стягується з доходів українців (зарплати, продажу авто чи нерухомості, виграшу, відсотків за депозити, спадку). Відносно менше надходжень поступає від податку на прибуток підприємств (це податок, який платять зі своїх доходів компанії, що працюють в Україні); рентної плати (податок за користування надрами, водою й лісами); мита (збір за товари, які ввозяться чи вивозяться з країни). Інша частина бюджету покривається за коштів випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), або «військових облігацій». Військові облігації – це цінні папери, які випускає Мінфін, щоб залучити гроші в бюджет, їх купують банки, бізнеси чи окремі люди. Покупці ОВДП стають кредиторами держави, потім уряд повертає їм заборговані кошти із відсотками. Третім основним джерелом надходжень є міжнародна фінансова допомога. Її надають або у вигляді грантів, тобто безвідплатно, або у вигляді кредитів. Основним спонсором українського бюджету у 2024 році має стати Євросоюз. Україна разом із Єврокомісією працюють над програмою Ukraine Facility. Вона розрахована на чотири роки (2024–2027) і передбачає виділення Україні 50 мільярдів євро в обмін на реформи. Другим донором української економіки у 2024 році мають стати США. Білий дім подав до Конгресу пакет допомоги Україні на 61,4 мільярда доларів. Ще одним джерелом надходжень коштів у 2024 році має стати Міжнародний валютний фонд (МВФ). У березні 2023-го він схвалив програму в межах Механізму розширеного фінансування (EFF), за якою Україна може розраховувати на 15,6 мільярдів доларів протягом чотирьох років. Продовжить мобілізувати допомогу для України і Світовий банк. Він запустив проєкт «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні» (PEACE), завдяки якому фінансуються соціальні виплати, пенсії, зарплати лікарям і вчителям. У межах проєкту вже надали 23,4 мільярда доларів. Ще одне потенційне джерело фінансування для України, навколо якого точаться дискусії, – це заморожені російські активи. Єврокомісія розмірковує над тим, щоб вилучити активи російського центрального банку, заморожені в європейських фінансових установках через санкції, для допомоги Україні.

Якщо Україна не отримає потрібний 41 мільярд доларів, то це може спричинити підвищення цін на продукти харчування й енергоносії, збільшити рівень бідності і, ймовірно, кількість українців, які тимчасово переїдуть до країн ЄС також зросте. Якщо ж з фінансуванням від США і ЄС виникнуть проблеми, то український уряд передусім буде шукати способи збільшити фінансову допомогу від інших країн. Щоб збільшити внутрішні надходження в держбюджет власними ресурсами в Україні є такі способи: відмовилися від податкових пільг для малого бізнесу (з початком повномасштабного вторгнення ФОПи могли платити 2% податку на доходи замість 5%); «військовий» ПДФО (податок із зарплат військових) забрали з місцевих бюджетів до державного (завдяки цьому держава у 2024 році

отримує додаткові 96,3 мільярда гривень); дорожній фонд перенаправили до загального фонду держбюджету (за оцінкою Кабміну, це додаткові 94,7 мільярда гривень); підвищили податок на прибутки банків (їхні прибутки зросли майже в 15 разів через емісію у 2022 році). Шляхів радикально збільшити внутрішні надходження немає, оскільки наразі питання про значне підвищення податків не стоїть. Якщо ж усе-таки уряду не вдасться залучити необхідну зовнішню підтримку, то доведеться ще більше скоротити необоронні видатки бюджету.

Регулярні транші від міжнародних партнерів допомагають нашій економіці протриматися під час війни, але більша частина допомоги є кредитами. Державний борг на кінець грудня 2021 року склав 2 362,49 млрд грн, наприкінці 2022 року – 4 072,85 млрд грн. Станом на кінець травня 2023 року показник становив 4 593,47 млрд грн [3]. Єдиний реальний спосіб зменшити залежність від зовнішньої підтримки в нашій ситуації – це збільшення ВВП в довгостроковій перспективі, тобто йдеться про збільшення обсягу внутрішнього ринку і, відповідно, зростання бази, з якої збираються податки. Якщо ми говоримо про період повномасштабної війни, коли йдуть активні бойові дії, то ми все ж таки повністю залежимо від іноземної допомоги. За умови, що війна закінчиться й ми переходимо до повоєнного відновлення, Україні до 2030 року потрібно мати ВВП мінімум 300 мільярдів доларів, тобто треба майже вдвічі збільшити економіку відносно поточної ситуації. Щоб досягти такого зростання економіки потрібно більше доданої вартості, тобто потрібно виробляти більше продуктів із ресурсів, які ми видобуваємо в Україні. Для того, щоб підвищити технологічну складність, потрібні інвестиції, передусім іноземні. Для розвитку економіки також важливо повертати людей, які виїхали з України з початком широкомасштабного вторгнення [6]. Однак, ключовим фактором успішного відновлення є досягнення надійного й тривалого миру. Поряд з цим, за даними ЄБРР, на швидкість відновлення економіки після війни позитивно впливають й інші фактори: коротка тривалість війни, динамічне економічне зростання й сильні інститути напередодні війни, незначне падіння економіки під час війни.

Висновки

Отже, російське вторгнення в Україну в 2022 р. дало початок одній з найбільш масштабних і руйнівних воєн у світі з часів II світової війни. Вартість збитків та потреб у відновленні вже сягають рекордних величин. Витрати держави на ведення військових дій і функціонування соціально-гуманітарної сфери майже порівну розділили між собою українські платники податків і зовнішні кредитори/донори. З іншого боку, Україні в 2022-2023 рр. вдалося уникнути макро-фінансової дестабілізації та диверсифікувати джерела фінансування видатків, що утримуватиме економіку від подальшого падіння й позитивно впливатиме на перспективи повоєнного відновлення [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Фінансово-економічні наслідки війни [Електронний ресурс]. LB.ua. – Режим доступу: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoeconomichni_naslidki.html
2. Вплив війни на економіку, посилення санкцій та інвестиції під бомбами. Розмова з Олександром Паращєм [Електронний ресурс]. Еспресо. – Режим доступу: <https://espresso.tv/poyasnuemo-vpliv-viyni-na-ekonomiku-posilennya-sanktsiy-ta-investitsii-pid-bombami-rozmova-z-oleksandrom-parashchiem>
3. Подорожчання товарів та послуг в Україні: вплив війни на зростання цін [Електронний ресурс]. Інститут аналітики та адвокації. – Режим доступу: <https://iaa.org.ua/articles/the-rise-in-price-of-goods-and-services-in-ukraine-the-impact-of-the-war-on-price-growth/>
4. Як українська економіка пережила другий воєнний рік [Електронний ресурс]. Укрінформ. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3803794-ak-ukrainska-ekonomika-perezila-drugij-voennij-rik.html>
5. Як війна змінила економічну географію країни [Електронний ресурс]. Українська правда. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/10/19/705648/>
6. Як економіка України працює під час війни. Великий експлейнер про бюджет, податки та курс долара [Електронний ресурс]. The Village. – Режим доступу: <https://www.village.com.ua/village/business/how/346117-scho-treba-znati-pro-ekonomiku-pid-chas-viyni-velikiy-ekspleyner-pro-podatki-groshi-z-za-kordonu-y-ku>

Богачук Руслана Сергіївна – студентка кафедри комп'ютерних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: b.ruslana.s15@gmail.com

Науковий керівник: **Корнієнко Валерій Олександрович** – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціально-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: valkorney1958@gmail.com

Bohachuk Ruslana - student of the Department of Computer Sciences, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: b.ruslana.s15@gmail.com

Supervisor: **Kornienko Valerii** – Dr. of Political Sciences, Professor, Head of the Department of Social and Political Sciences, Vinnytsia National Technical University, Vinnitsa, e-mail: valkorney1958@gmail.com